

**ОБОРОТНІ АКТИВИ ЯК ФІНАНСОВА СКЛАДОВА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

**Дроботя Я.А. к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту
Полтавська державна аграрна академія**

***Анотація.** У статті подано дослідження чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу пов'язані з надлишком або нестачею оборотних активів. Досліджено ризики пов'язані з оборотними активами залежно від зміни їх ліквідності.*

***Annotation.** The article presents research the factors of the external and internal environment of operation on a volume of current assets and the effects of exposure associated with an excess or deficiency of current assets. Investigated the risks associated with current assets depending on changes in their liquidity.*

Постановка проблеми. Оборотні активи є важливою складовою забезпечення та здійснення виробничого процесу у будь-якій галузі, а отже і невід'ємною складовою забезпечення фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності та рентабельності підприємства, його конкурентоспроможності. А тому, з нашого погляду, незважаючи на чисельність дослідження даного питання воно залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження оборотних активів та його складових присвятили увагу значна кількість як зарубіжних так і вітчизняних науковців, зокрема серед зарубіжних науковців слід відзначити: З. Боді [4], Дж. К. Ван Хорна [6], Р. К. Мертона [4], Р. Н. Холта [17].

Серед вітчизняних науковців дане питання досліджували: І. О. Бланк [2], Г. Л. Бродецкий [5], Я. Б. Дропа [8], О. В. Лиса [10], Р. А. Слав'юк [14], Ю. С. Пеняк [12], А. М. Поддєрьогін [16] та інші.

Дослідженню операційних ризиків, складовою яких є ризики пов'язані з оборотними активами, присвятили свої праці І. О. Бланк [3], В. В. Вітлінський [7], Г. У. Великоіваненко [7], Р. В. Пікус [13].

Однак питання дослідження чинників впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на оборотні активи та визначення наслідків даного впливу; дослідження ризиків пов'язаних з цими активами залишається недостатньо дослідженим, що і обумовлює доцільність публікації.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження щодо чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, на обсяги оборотних активів та його наслідки, пов'язані з надлишком або нестачею оборотних активів. Дослідження ризиків пов'язаних з оборотними активами залежно від зміни їх ліквідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мікро- та макросередовище функціонування підприємства здійснює значний вплив на діяльність підприємства в цілому та оборотні активи зокрема. Оскільки оборотні активи є важливою складовою забезпечення фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності і конкурентоспроможності підприємства, проаналізуємо вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства на оборотні активи та наслідки даного впливу пов'язані з нестачею або надлишком оборотних активів.

Затрати і ризики пов'язані з неоптимальним обсягом оборотних активів досліджували Г. І. Матукова та Д. І. Костюченко [11, с. 204-208], однак автори не визначали вплив макро- і мікросередовища на обсяги оборотних активів та ризики пов'язані з ними. Оскільки як діяльність підприємства в цілому так і його оборотні активи піддаються впливу макро- та мікросередовища в якому функціонує підприємство, то всі чинники впливу на оборотні активи відповідно слід поділити на чинники макро- та мікросередовища.

На рис. 1, 2 подано аналіз зовнішніх чинників, що впливають на обсяги оборотних активів підприємства та наслідки даного впливу.

Економічне середовище (інфляція, дефляція, податкова політика, динаміка та співвідношення цін, купівельна спроможність населення тощо)	Природно-екологічне середовище	Інформаційне середовище
Наслідки впливу чинників на діяльність підприємств при нестачі оборотних активів		
<ul style="list-style-type: none"> - затримки у забезпеченні сировиною; - зменшення обсягів виробництва продукції; - зменшення дебіторської заборгованості; - зростання кредиторської заборгованості; - уповільнення оборотності оборотних активів; - зростання тривалості операційного і фінансового циклів; - скорочення прибутку (збиток); - зростання додаткового фінансування 	<ul style="list-style-type: none"> - затримки у забезпеченні сировиною внаслідок відсутності можливості створення страхових та сезонних запасів, а можливо і неотримання зовсім якщо сировина має сезонний характер виробництва; - зменшення обсягів виробництва продукції, а можливо і зупинка якщо виробництво має сезонний характер; - скорочення дебіторської заборгованості; - зростання кредиторської заборгованості; - зростання тривалості операційного та фінансового циклу; - скорочення прибутку (збиток) 	<ul style="list-style-type: none"> Недоотримання прибутку внаслідок: - відсутності фінансової можливості збільшення обсягів виробництва у разі надходження інформації про зростання попиту на готову продукцію; - відсутності фінансової можливості закупівлі сировини завчасно внаслідок надходження інформації щодо падіння цін на сировину

Рис. 1. Чинники зовнішнього середовища підприємства, що впливають на обсяг оборотних активів та наслідки даного впливу при їх нестачі

Джерело: розроблено на основі [1, с. 105-111; 11, с. 206]

Отже, згідно даних рис. 1, 2 на обсяг оборотних активів, їх співвідношення у сфері виробництва та сфері обігу, на механізм поповнення оборотних активів, їх раціональне розміщення та використання значний вплив здійснюють чинники зовнішнього середовища зокрема: економічне, інформаційне, природо-екологічне.

Однак, обсяг оборотних активів залежить і від приналежності до певної галузі народного господарства, виду господарської діяльності, обсягів виробничого процесу, рівня технологічного процесу, якості його організації, тривалості виробничих та операційних циклів, системи постачання продукції та

її збуту, а тому проаналізуємо чинники внутрішнього середовища діяльності підприємства, що позначаються на обсягах оборотних активів та визначимо наслідки даного впливу.

Економічне середовище (інфляція, дефляція, податкова політика, динаміка та співвідношення цін, купівельна спроможність населення тощо)	Природно-екологічне середовище	Інформаційне середовище
Наслідки впливу чинників на діяльність підприємств при надлишку оборотних активів		
<ul style="list-style-type: none"> - можливість своєчасного отримання сировини; - зростання обсягів виробництва; - зростання дебіторської заборгованості; - скорочення кредиторської заборгованості; - прискорення оборотності оборотних активів; - зменшення тривалості операційного і фінансового циклів; - зростання прибутку; - відсутність потреби у додатковому фінансуванні. <p>Однак надлишок оборотних коштів, зокрема значний обсяг дебіторської заборгованості, неліквідних запасів та запасів, що швидко псуються може призвести і до:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уповільнення оборотності оборотних активів; - зростання тривалості операційного і фінансового циклів; - скорочення прибутку (збиток); - зростання додаткового фінансування 	<ul style="list-style-type: none"> - своєчасне забезпечення сировиною внаслідок створення страхових та сезонних запасів, та взагалі можливість її отримання якщо вона має сезонний характер виробництва; - зростання обсягів виробництва продукції; - зростання прибутку. <p>Однак надлишок оборотних коштів, зокрема значний обсяг дебіторської заборгованості, неліквідних запасів та запасів, що швидко псуються може призвести і до:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уповільнення оборотності оборотних активів; - зростання тривалості операційного і фінансового циклів; - скорочення прибутку (збиток); - зростання додаткового фінансування. <p>Надлишок сировини або готової продукції сезонного виробництва, яка може тривалий час зберігатись розцінюється як джерело додаткового прибутку</p>	<p>Збільшення прибутку внаслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання попиту на готову продукцію та наявності фінансових можливостей збільшення обсягів виробництва; - наявності фінансових можливостей закупівлі сировини при падінні цін на неї

Рис. 2. Чинники зовнішнього середовища підприємства, що впливають на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу при їх надлишку

Джерело: розроблено на основі [1, с. 105-11; 11, с. 206]

Характеристику впливу чинників внутрішнього середовища функціонування підприємства на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу подано на рис. 3, 4.

Посередники	Споживачі готової продукції	Постачальники ресурсів	Фінансово- кредитні установи	Конкуренти
Наслідки впливу на діяльність підприємств чинників при нестачі оборотних активів				
<p>Скорочення звернень до посередницьких структур, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - затримки у забезпеченні сировиною або зменшення обсягів забезпечення; - зменшення обсягів виробництва; - зменшення як обсягів збуту продукції так і скорочення ринків збуту; - зменшення дебіторської заборгованості; - зростання кредиторської заборгованості; - скорочення прибутку (збиток); - скорочення обсягу грошових коштів; - втрата можливості своєчасного аналізу інформації наданої посередниками щодо цін на продукцію, попиту і пропозиції на неї 	<p>Скорочення пропозиції готової продукції та зменшення можливості продажу її в кредит, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - погіршення якості продукції спричинене збільшенням виробництва за лімітованих оборотних активів; - скорочення попиту; - зростання кредиторської заборгованості; - зменшення обсягів грошових коштів; - скорочення прибутку (збиток) 	<p>Затримки розрахунків з постачальниками, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - затримки у забезпеченні сировиною або зменшення обсягів забезпечення; - скорочення заборгованості (дебіторської); - зростання кредиторської заборгованості; - зменшення обсягів грошових коштів; - звернення до кредитних установ з метою залучення додаткових ресурсів в оборот; - скорочення прибутку (збиток) 	<p>Звернення до кредитних установ для інвестування коштів в оборотні активи, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у разі зміни процентних ставок на кредит відбувається скорочення обсягів кредитних ресурсів інвестованих в оборотні активи, що призводить до затримки у забезпеченні сировиною або зменшення обсягів забезпечення, зменшення обсягів грошових коштів, скорочення обсягів виробництва готової продукції, недоотримання прибутку (збиток) 	<p>Завоювання ринків збуту конкурентами, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення обсягів виробництва; - зростання кредиторської заборгованості; - скорочення прибутку (збиток)

Рис. 3. Чинники внутрішнього середовища підприємства, що впливають на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу при їх нестачі

Джерело: розроблено на основі [1, с. 98-105; 11, с. 206]

Згідно даних рис. 3, 4 оборотні активи не лише перебувають під впливом чинників внутрішнього середовища, а і самі можуть впливати на нього. Зокрема, зростання обсягів дебіторської заборгованості неодмінно вплине на

зростання попиту споживачів внаслідок можливості отримання продукції в кредит, і навпаки.

Посередники	Споживачі готової продукції	Постачальники ресурсів	Фінансово-кредитні установи	Конкуренти
Наслідки впливу чинників на діяльність підприємств при надлишку оборотних активів				
<p>Зростання звернень до посередницьких структур, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - своєчасне забезпечення сировиною; - зростання обсягу грошових коштів; - зростання можливості продажу продукції в кредит; - зростання обсягів збуту продукції; - зростання прибутку; - можливість своєчасного аналізу інформації наданої посередниками щодо цін на продукцію, попиту і пропозиції на неї 	<p>Зростання пропозиції готової продукції та зростання можливості продажу продукції в кредит, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливість покращення якості продукції; - зростання виробництва готової продукції; - зростання попиту на продукцію; - зменшення кредиторської заборгованості; - зростання обсягів грошових коштів; - зростання прибутку 	<p>Своєчасне виконання зобов'язань перед постачальниками, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання обсягів ресурсів необхідних для виробництва готової продукції; - зростання обсягів готової продукції; - скорочення тривалості операційного і фінансових циклів; - зростання прибутку 	<p>Звернення до кредитних установ для інвестування коштів в оборотні активи відсутні, як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміна процентних ставок на кредит не вплине на обсяг грошових коштів інвестованих в оборотні активи 	<p>Завоювання ринків збуту та усунення конкурентів як наслідок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання обсягів виробництва та якості готової продукції; - зменшення тривалості операційного та фінансового циклів; - зростання прибутку

Рис. 4. Чинники внутрішнього середовища підприємства, що впливають на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу при їх надлишку

Джерело: розроблено на основі [1, с. 98-105; 11, с. 206]

Зростання обсягів оборотних активів може вплинути на рішення підприємства виробництва сировини для виготовлення кінцевої продукції власними силами і як наслідок скоротити кількість посередників та постачальників сировини, і навпаки.

Зростання асортименту та якості готової продукції, що безпосередньо залежить від кількості капіталу інвестованого підприємством в оборотні активи, вплине на усунення конкурентів, і навпаки.

Зростання власного капіталу інвестованого в оборотні активи зменшить обсяги залучених кредитних ресурсів, а отже і позначиться на діяльності фінансово-кредитних установ.

Таким чином, досліджуючи вплив чинників макро- і мікросередовища функціонування підприємства на оборотні активи слід зазначити, що до наслідків впливу макросередовища на діяльність підприємства в цілому та оборотні активи зокрема можна лише пристосовуватись, однак чинники внутрішнього середовища як самі впливають на обсяги оборотних активів підприємства, так і підприємство може вплинути на них, скорочуючи або збільшуючи обсяги оборотних активів.

З метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства, зокрема його фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності та рентабельності, з нашого погляду, підприємству необхідно окрім оцінки впливу на оборотні активи чинників зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства оцінити ризики пов'язані із кожним видом активів в залежності від ступеня їх ліквідності (табл. 1).

Отже, згідно даних табл. 1 ризикам піддаються як високоліквідні, середньоліквідні, так і низьколіквідні активи, але зі зменшенням їх ліквідності збільшується кількість ризиків, тобто виникає обернена залежність. Однак виникає і інша залежність – інвестиція капіталу в низьколіквідні оборотні активи хоча і підвищує ризик, але і надає можливість отримання більшого прибутку.

Аналізуючи структуру оборотних активів за ступенем їх ліквідності необхідно здійснювати порівняння відповідності розрахункових коефіцієнтів їх нормативним значенням, відповідності оборотних активів, що підлягають нормуванню встановленим нормативам, відповідності питомої ваги окремих активів середнім районним і обласним даним по підприємствах певної галузі тощо.

Класифікація оборотних активів за ступенем ризику

Ступінь ризику	Вид активу за ступенем ліквідності	Групи оборотних активів	Ризики пов'язані з оборотними активами
Мінімальний	Високоліквідні	Грошові кошти, цінні папери	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Банки, у яких зберігаються кошти можуть стати банкрутами. ◆ Зменшення реальної вартості грошових коштів та цінних паперів внаслідок інфляції. ◆ Низький рівень грошових коштів створює ризик виникнення неплатоспроможності підприємства
Малий	Середньоліквідні	Дебіторська заборгованість підприємств з нормальним фінансовим станом, запаси, готова продукція	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Зменшення реальної вартості заборгованості, вартості готової продукції внаслідок інфляції. ◆ Недоотримання прибутку внаслідок відволікання коштів в дебіторську заборгованість. ◆ Недоотримання прибутку внаслідок відмови продажу продукції в кредит. ◆ Ризик зростання витрат при зберіганні надлишків запасів, неліквідних запасів, їх крадіжці тощо. ◆ Ризик морального та фізичного старіння запасів. ◆ Недостатні обсяги запасів – ризик затримки у забезпеченні виробничого процесу, ризик зниження обсягів виробництва продукції, ризик зниження обсягів продажу та ризик зменшення прибутку. ◆ Нестача запасів може спричинити ризик переривання виробничого процесу, ризик недоотримання прибутку внаслідок відсутності запасів готової продукції
Середній	Низьколіквідні	Незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Недоотримання прибутку внаслідок псування запасів незавершеного виробництва їх фізичного та морального зносу, крадіжці. ◆ Ризик зростання тривалості операційного та фінансового циклів. ◆ Ризик виникнення додаткових витрат пов'язаних з питанням додаткового залучення грошових коштів внаслідок нестачі запасів незавершеного виробництва. ◆ Недостатнє інвестування коштів у незавершене виробництво може спричинити ризик переривання виробничого процесу
Високий	Низьколіквідні	Дебіторська заборгованість підприємств зі складним фінансовим станом, готова продукція, що не користується попитом	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Недоотримання прибутку внаслідок неповернення дебіторської заборгованості та неможливості реалізації готової продукції на яку не має попиту. ◆ Ризик виникнення додаткових витрат пов'язаних з питанням додаткового залучення грошових коштів для фінансування оборотних активів

Джерело: розроблено на основі [9, с. 113; 11, с. 206; 14, с. 285]

Отже, досліджуючи питання оборотних активів як складової конкурентоспроможності підприємств та визначаючи їх обсяг і структуру необхідно звертати увагу як на чинники зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності підприємства і їх вплив на надлишок (нестачу) оборотних активів та наслідки даного впливу, так і на ступінь ліквідності оборотних активів, оцінюючи ризики пов'язані з їх ліквідністю та балансувати між ними.

Висновки. Обсяг та структура оборотних коштів — одна із фінансових складових забезпечення конкурентоспроможності підприємства, що залежить від чинників внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства та від ступеня ліквідності оборотних активів. Зростання високоліквідних та середньоліквідних активів підприємства сприяє підвищенню його ліквідності, платоспроможності ділової активності та фінансової стійкості, однак, знижує можливість отримання додаткових прибутків. І навпаки: зростання низьколіквідних активів підвищує ризики пов'язані з втратою платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, однак надає можливість отримання додаткового прибутку.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : [учеб. курс] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2001. – 527 с.
3. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками : [учебник] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2005. – 600 с.
4. Боди З., Мертон Р. К. Финансы / З. Боди, Р. К. Мертон ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2003. – 592 с.
5. Бродецкий Г. Л. Управление запасами : [учебник] / Г. Л. Бродецкий. – М. : Эксмо, 2008. – 352 с.
6. Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж. М. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович. – 12-е изд. ; пер.с англ. – М. : Вильямс, 2006. – 1232 с.

7. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. У. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. У. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.

8. Дропа Я. Б. Організація управління оборотним капіталом промислових підприємств України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.02.03. «Економіко-математичне моделювання» / Я. Б. Дропа. – 2006. – 20 с.

9. Корбут А. А. / Генезис фінансової складової конкурентоспроможності машинобудівного підприємства / А. А. Корбут // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. Т.3. – С. 210-214.

10. Лиса О. В. Управління оборотними коштами підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук : спец. 08. 00. 04 «Економіка та управління підприємствами» / О. В. Лиса. – 2006. – 20 с.

11. Матукова Г. І., Костюченко Д. В. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи / Г. І. Матукова, Д. В. Костюченко // Економіка Крима. – 2010. – № 1 (30). – С. 204-208. – Режим доступу до журн.:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf

12. Пеняк Ю. С. Формування та ефективність використання оборотних засобів сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04. «Економіка та управління підприємствами» / Ю. С. Пеняк. – Харків, 2010. – 20 с.

13. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками : [навч. посібник] / Р. В. Пікус. – 2-ге вид., виправ. – К. : Знання, 2011. – 598 с.

14. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств : [навч. посібник] / Р. А. Слав'юк – К. : ЦУЛ, 2002. – 460 с.

15. Фінанси : [навч. посібник] / В. І. Аранчій, Ю. М. Лелюк, Л. М. Капаєва, В. Д. Чумак та ін. – Полтава : АСМІ, 2009. – 592 с.

16. Фінанси підприємств : [підручник] / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.

17. Холт Р. Н. Основы финансового менеджмента / Р. Н. Холт ; пер. с англ. – М. : Дело, 1995. – 128 с.